

Bosbeheer en groeiplaats(verandering)

Robrecht Van Der Bauwhede & Ellen Desie

KU LEUVEN

**De bodem beïnvloedt de keuze van de bosbeheerder
maar,
de keuze van de bosbeheerder beïnvloedt ook de bodem**

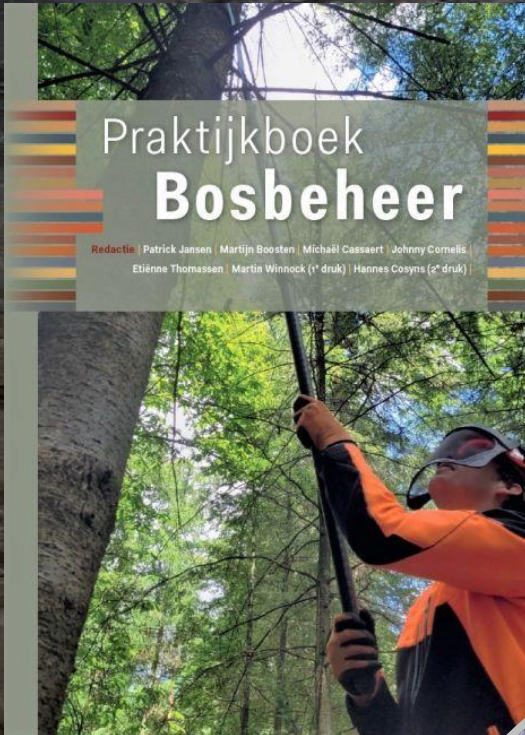
De donkere kant van het bos

Bodemherstel

Bodemdegradatie "VER" problemen

Kwetsbaarheden

Bodemleven

Bruno De Vos, Pallieter De Smedt

één gram bodem

- = duizend verschillende taxa
- = twee meter aan schimmeldraden
- = miljard bacteriën
- = meer microben dan er mensen op aarde zijn

**“We zijn mensen,
in een microbiele wereld”**

- Kris Nichols

Regenworm
> 2 mm

Mijt
< 0,5 mm

Frank Ashwood
Macro Photography

Spin
> 2 mm

Mijten nimf
< 0,5 mm

Frank Ashwood
Macro Photography

Spin
> 2 mm

Springstaart
~ 1,5 mm

Slakkeneitjes

Nematode
~ 0,5 mm

Springstaart
~ 1,5 mm

Diplura
> 1 mm

Microslak
< 4 mm

Miljoenpoot
> 2 mm

Frank Ashwood
Macro Photography

Pseudoscorpion
> 2 mm

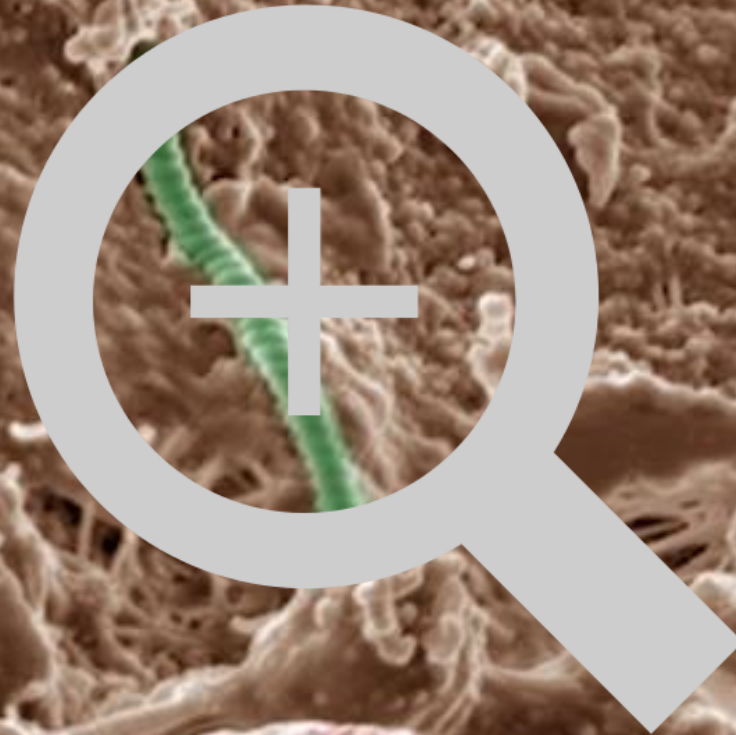
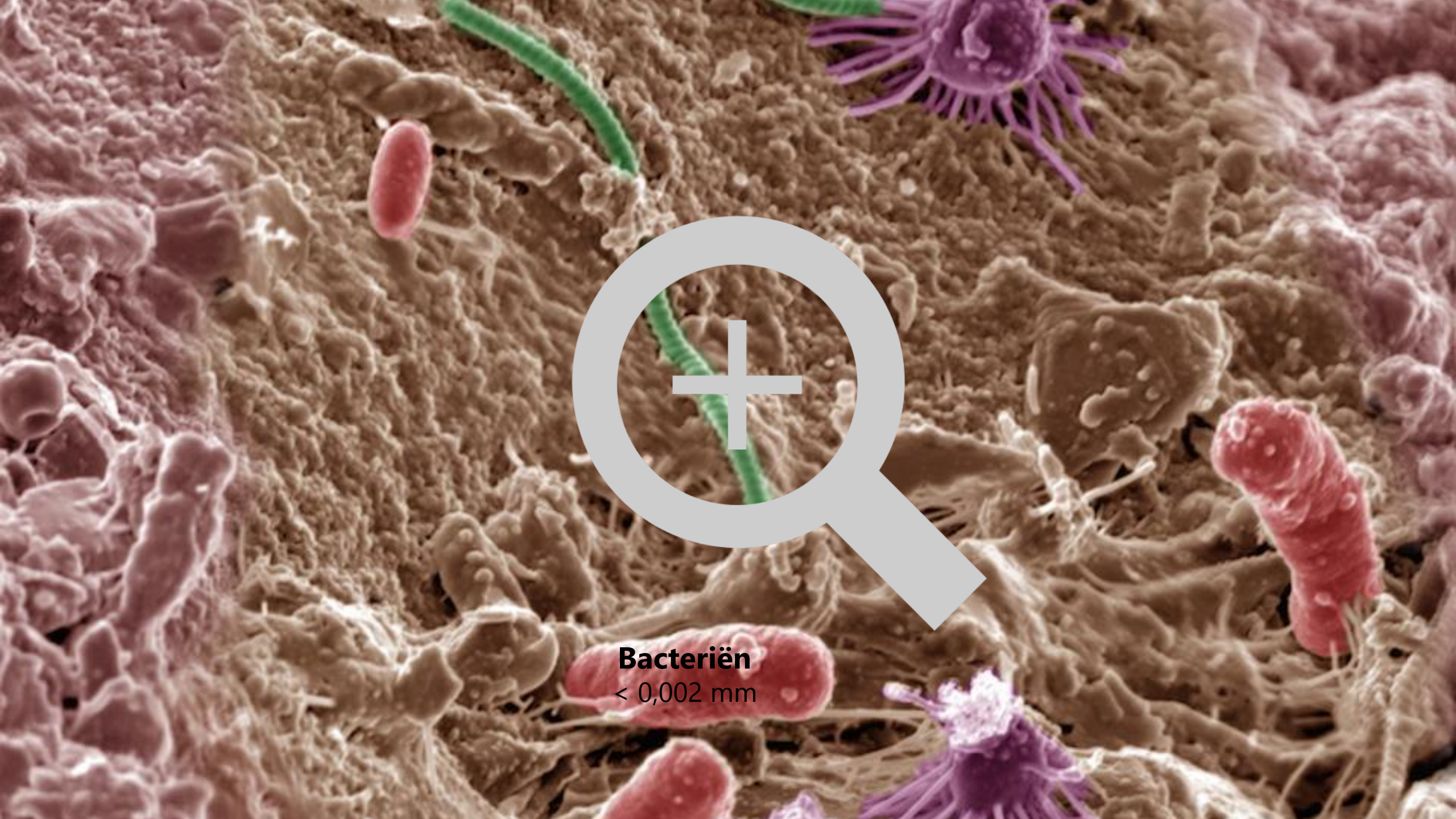

Pissebed
> 2 mm

Zie ook:

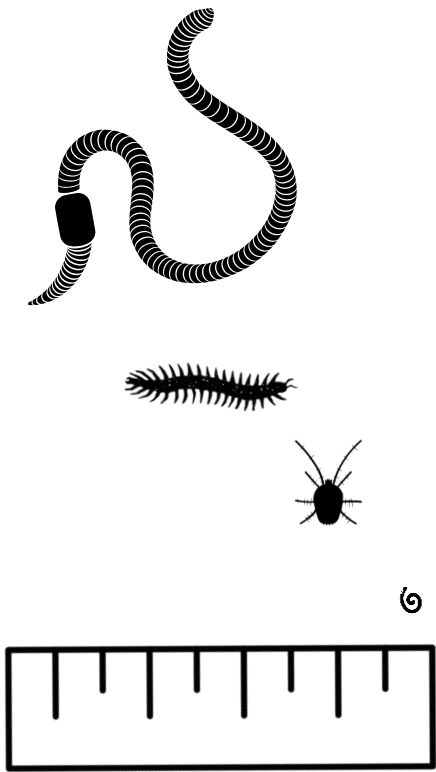
Spinicornis
landpissebedden van België

Foto Gert Arijs

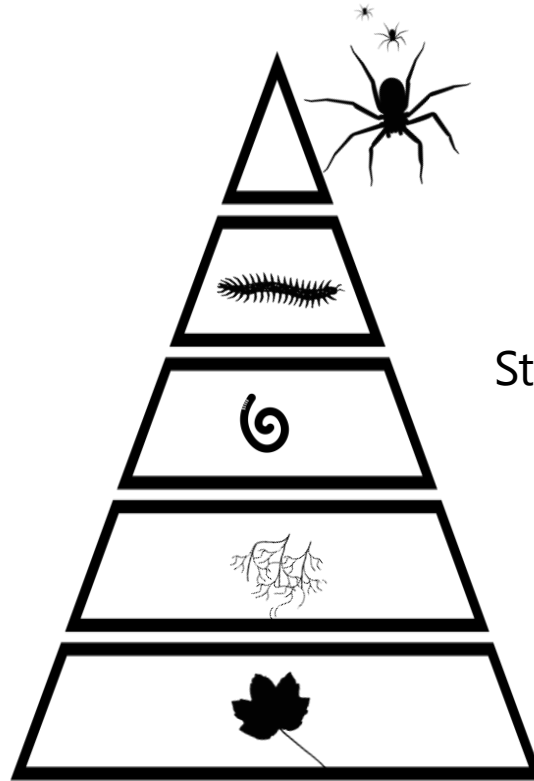

Bacteriën
< 0,002 mm

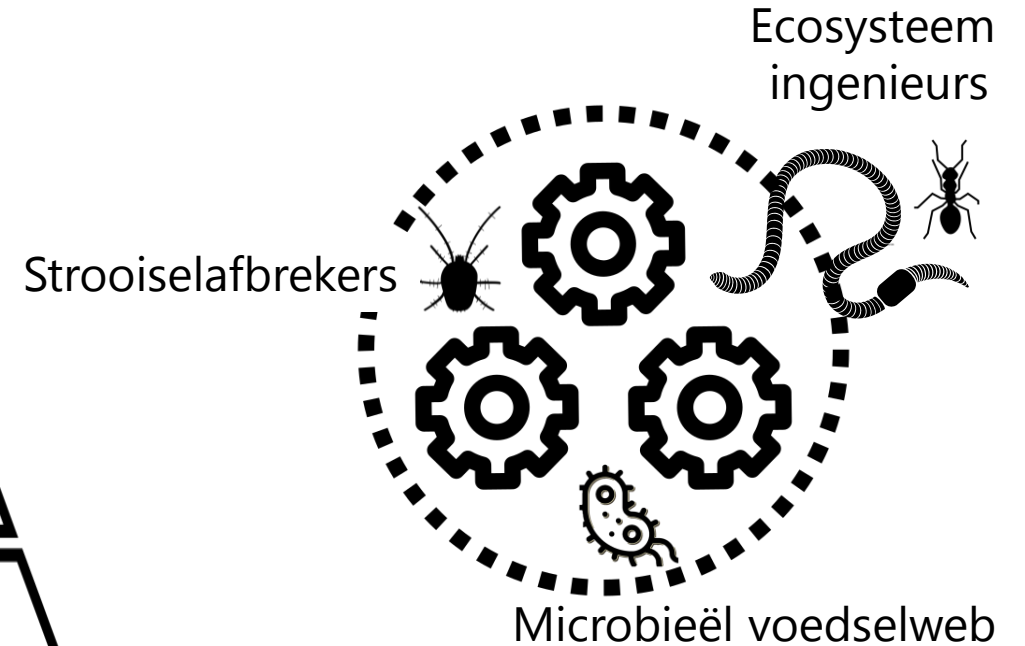
Hokjesdenken voor beter begrip

LICHAAMSGROOTTE
"Uiterlijk"

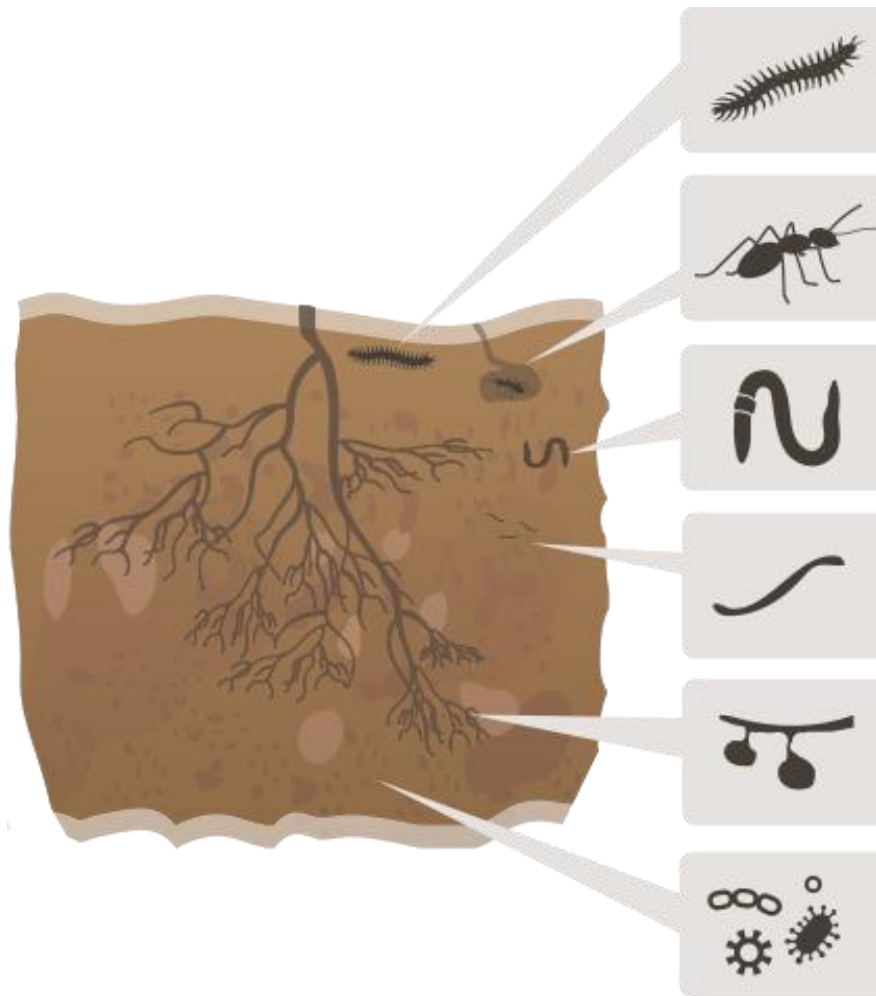

TROFISCH NIVEAU
"Dieet"

FUNCTIE
"Job"

Belangrijk voor het **functioneren** van het bos

Afbraakprocessen → versnippering en vertering van strooisel en predatie op microbiota, controle van populatie microbiota door predatie, recycleren daardoor nutriënten en maken die beschikbaar voor planten

Bodembewerking → beïnvloeden van fijne bodemstructuur,, creëren habitats voor microbiota,

Bioturbatie → menging van de bodem, waterinfiltratie, verluchting

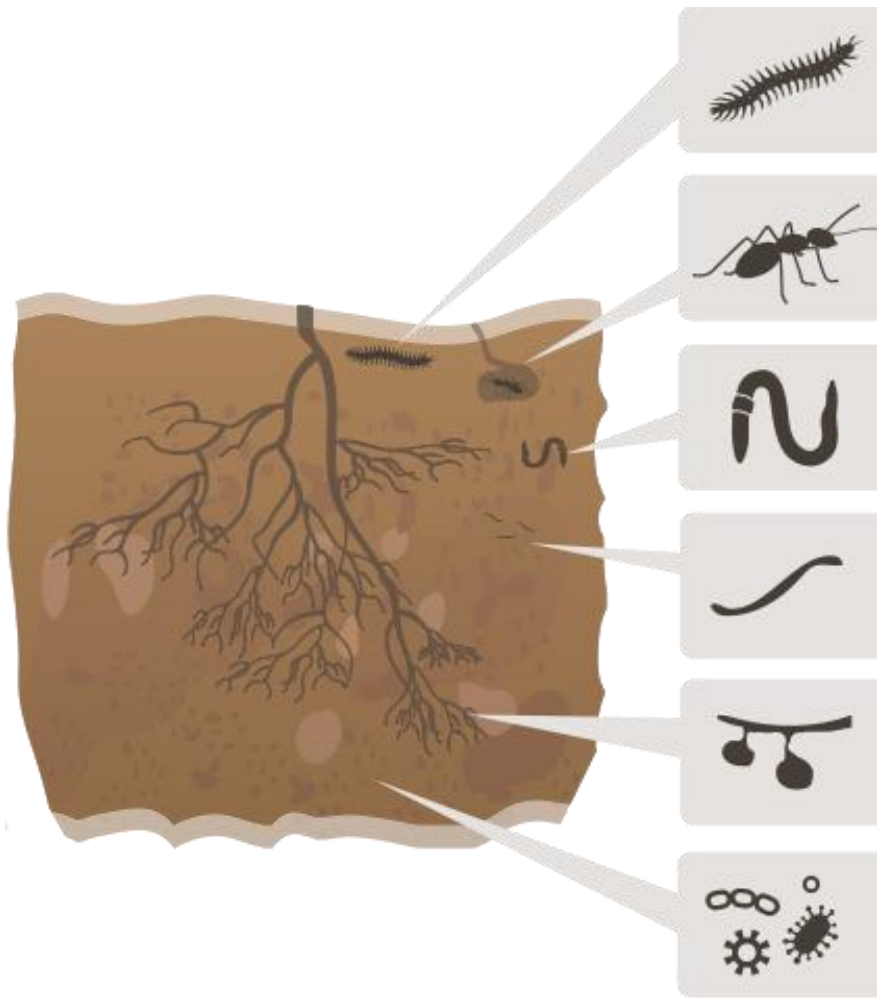

Bioturbation

with and without soil fauna

Belangrijk voor het **functioneren** van het bos

Afbraakprocessen → versnippering en vertering van strooisel en predatie op microbiota, controle van populatie microbiota door predatie, recycleren daardoor nutriënten en maken die beschikbaar voor planten

Bodembewerking → beïnvloeden van fijne bodemstructuur,, creëren habitats voor microbiota,

Bioturbatie → menging van de bodem, waterinfiltratie, verluchting

Bioremediatie → vervuilende stoffen laten accumuleren in weefsel, immobilisatie van schadelijke stoffen

Stikstof-fixeerdere → rhizobia bacteriën op wortels zorgen voor verhoogde stikstofopname

Gas productie → transformatie en productie van C, N₂, N₂O, CH₄

Belangrijk voor het **functioneren** van het bos

Ectomycorrhizas

Endomycorrhiza

Ericoid

Orchid

Arbusculair

Zonder bodemleven, geen **ecosysteemdiensten**

Bodembiodiversiteit staat **onder druk**

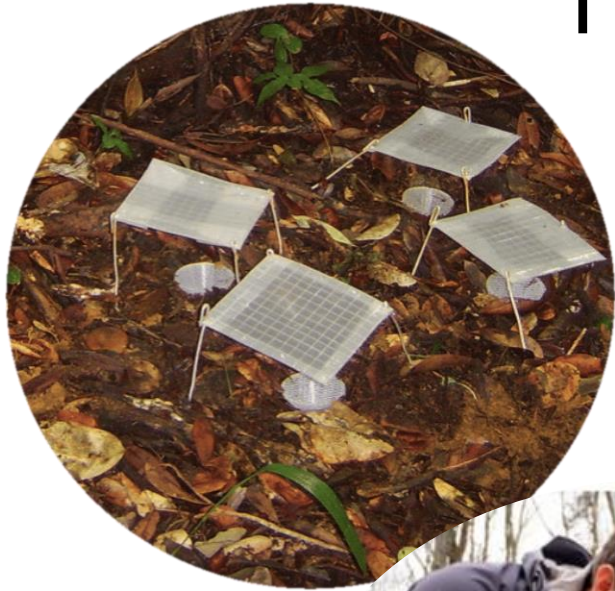
Verhogen bovengrondse biodiversiteit

Duurzaam beheer rekening houdend met bodemleven

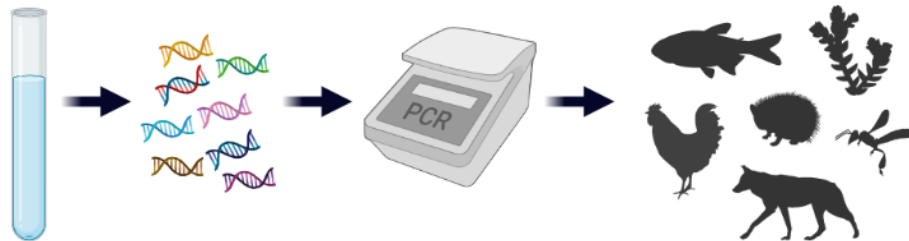

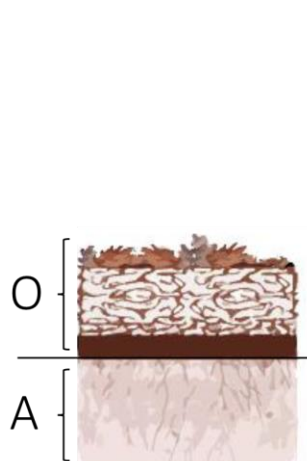
Hoe evalueren in het veld?

 Waarnemingen.be

Hoe evalueren in het veld?

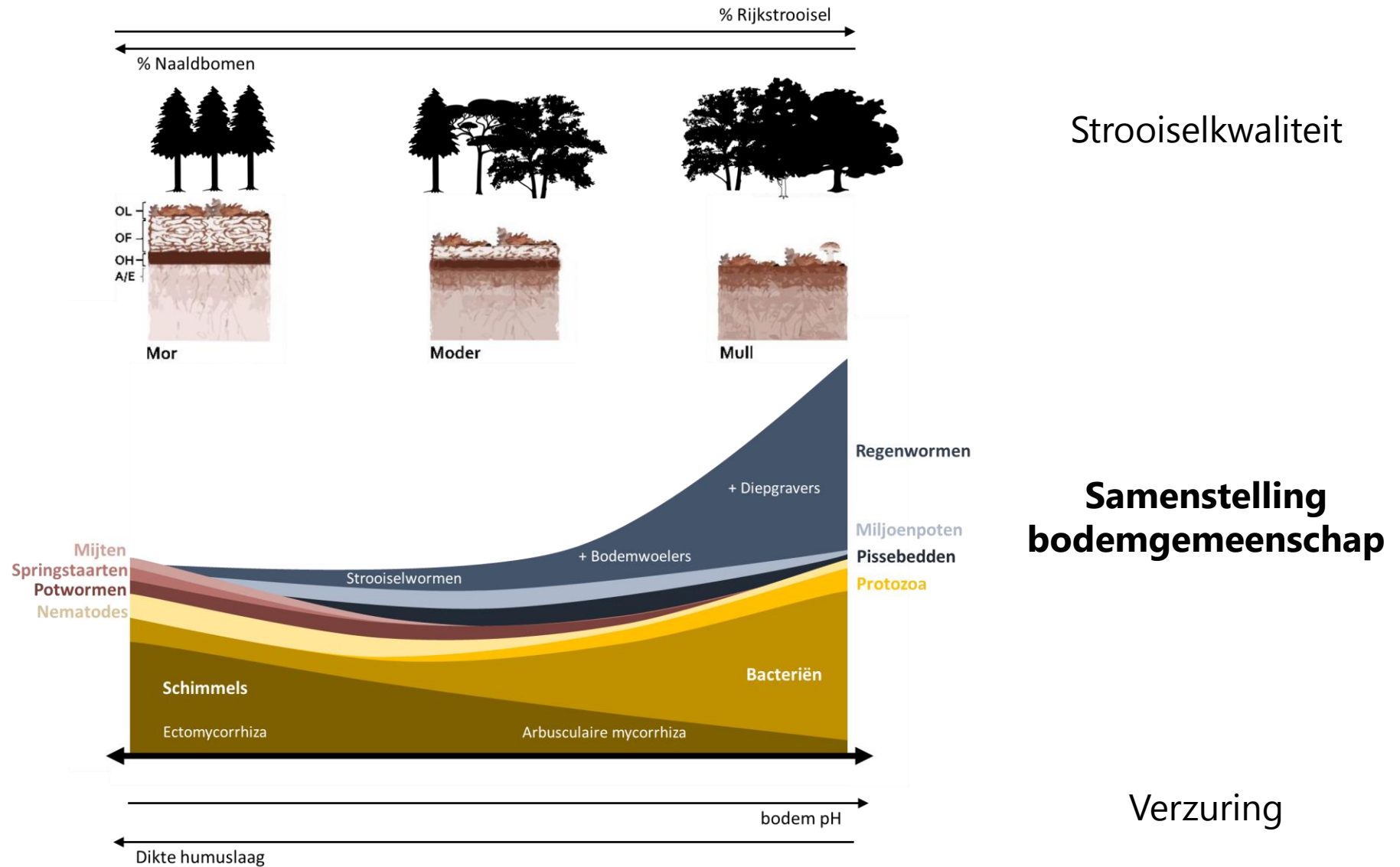

The diagram shows a soil profile with two main horizons: O (top) and A (bottom). The O horizon is further divided into OL (strootisel), OF (fragmentatie), and OH (humificatie). The A horizon is divided into Transitie O – A and Structuur A. The soil is shown in cross-section with various textures and colors.

	MULL	MODER	MOR
OL (strootisel)	Afwezig / onderbroken / vlakdekkend	Vlakdekkend	Vlakdekkend
OF (fragmentatie)	Afwezig / onderbroken / vlakdekkend	Vlakdekkend	Vlakdekkend
OH (humificatie)	Afwezig	Onderbroken / vlakdekkend	Vlakdekkend
Transitie O – A	Scherpe lijn < 3mm	Niet scherp	Scherpe lijn < 3mm
Structuur A	Macro / meso-structuur	Microstructuur / geen bodemfauna	Microstructuur / geen bodemfauna

Hoe evalueren in het veld?

Vergeet ons
niet! 😊

Steenmeel voor bosbodembodemherstel

Het concept?

Wetenschap

Stappenplan:
wanneer
WEL OF NIET?

Robrecht Van Der Bauwhede
Leon van den Berg

Prof. Karen Vancampenhout, Erik Smolders, Bart Muys

Waarom niet bekalken?

Ongebluste kalk CaO → **NOOIT, te agressief**

Gebliste kalk Ca(OH)_2

Dolomiet of kalksteen CaCO_3 , $\text{Ca}_x\text{Mg}_{1-x}\text{CO}_3$

Positieve effecten op de bodem pH (< 3 ton/ha) tot bepaalde dosis (>3 ton/ha) met daarboven **negatieve effecten**

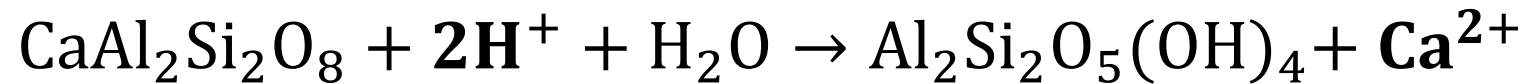
- Respiratie van koolstof C
- Mobilisatie van stikstof N
- Verruiging vegetatie
- Bodemleven te sterk verstoren?

Steenmeel: Wat is het?

- Gemalen **gesteentes**: korrelgrootte 0.001 - 2 mm
- Bevatten **mineralen** en deze verwerken **langzaam**
  - Verbruiken zuur H^+ : en ontzuren zo de bodem
  - Stellen Ca^{2+} , Mg^{2+} , K^+ vrij: de 'basische' kationen

Anorthiet

Diopsied

K-veldspaat

Na-veldspaat (albiet)

Ca-veldspaat (anorthiet)

Nefelien

Beschikbare steenmelen

Werkt trager dan kalk (CaCO_3)

Macronutriënten

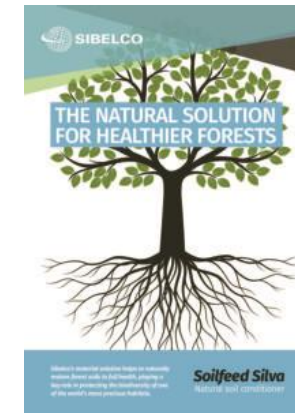
Ca, Mg, K, P, S

Micronutriënten

Fe, Mn, B, Ni, Zn, Cu

Verschillen sterk in:

- prijs
- werkzaamheid

Expert-advies

Steenmeeltoediening in experimenten

Plantkuil

OF

Oppervlakkig

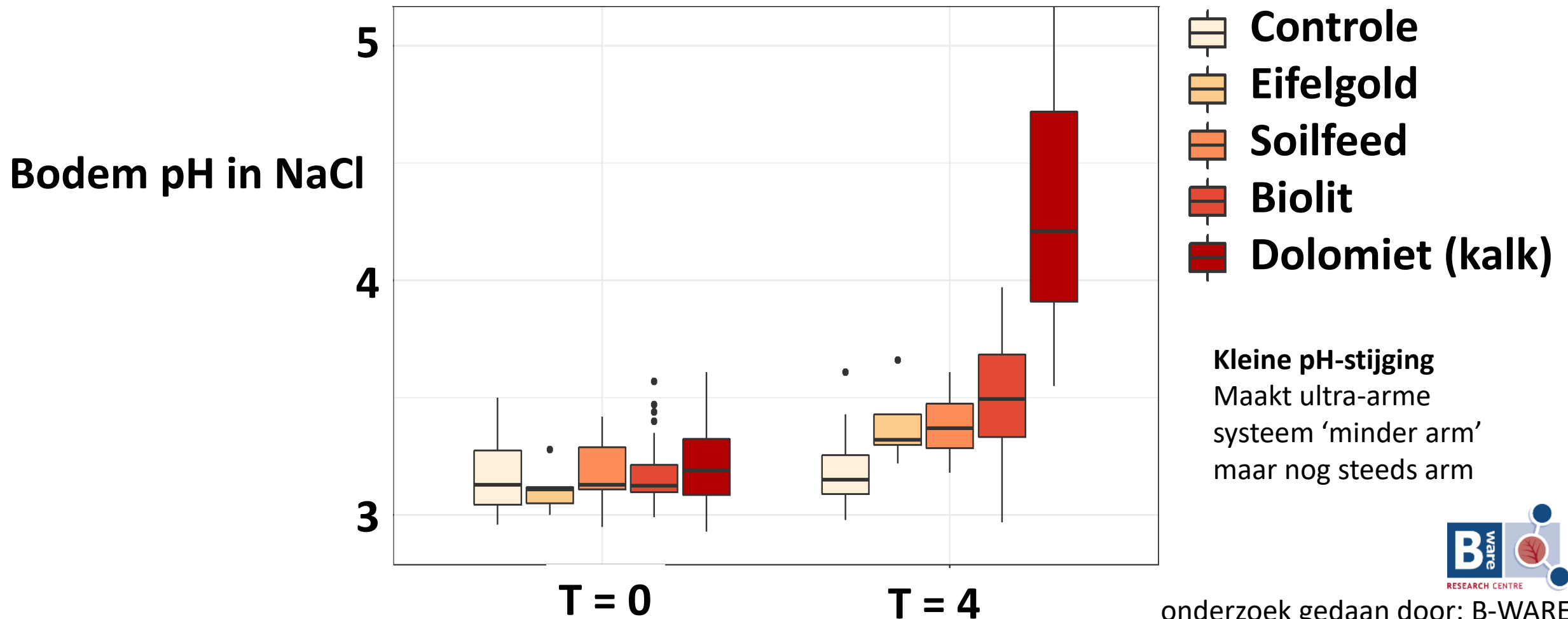
Bosomvorming

Ecosysteemherstel

Bodemchemie in het bos

4 jaar na 10 ton/ha steenmeel oppervlakkig

Steenmeel na 6 jaar onderzoek

Steenmeel werkt sneller dan verwacht in zure bossen

- Opladen bodemadsorptiecomplex met Ca, K en Mg
- Bladchemie (eiken) verbetert
- Meer schimmel-etende microarthropoden, minder alleseters, toename rode regenwormen
- Meer fijne wortels, meer schimmels in zure bossen
- **Maar nog steeds korte termijn (nog in onderzoek)**

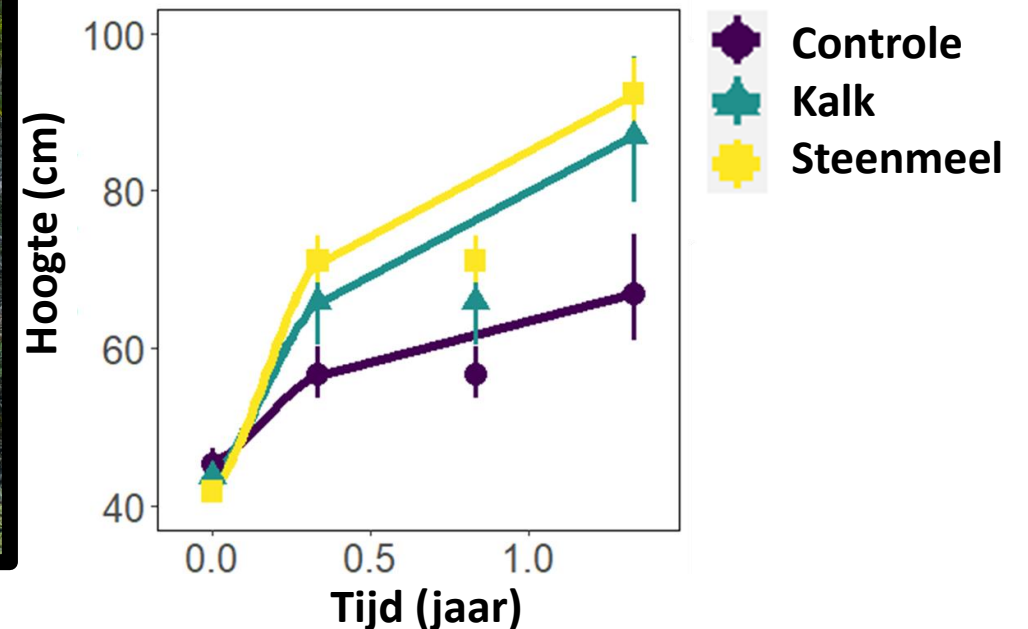

Plantkuil-effect?

Gewone esdoorn als fytometer met 1.5 kilo steenmeel, proef 2021

- Hoogtegroei gestegen met 100%
- Diktegroei gestegen met 400%
- Overleving gestegen (95% → 98%)
- Nutriënten in bladeren gestegen tot boven deficiëntie-niveau*

*Mellert, K. H., & Göttlein, A. (2012). Comparison of new foliar nutrient thresholds derived from van den Burg's literature compilation with established central European references. *European Journal of Forest Research*, 131, 1461-1472.

Zure regen

1987

3 bossen

1 ha controle

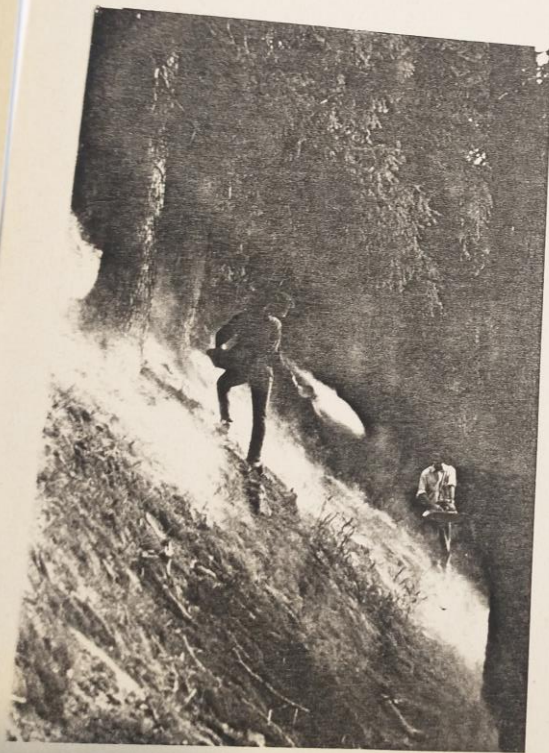
1 ha steenmeel

cfr 10 ton/ha

- 30% diabase
- 30% basalt
- 30% bentoniet

Silbertal, Kristbergsattel, 1520 - 1590 m
Alpenlattich-Fichtenwald (Homogyno-Piceetum)

Kristberg A (West=1=vorne),
Applikation des Gesteinsmehles
am 18.10.1988, steiler nach SSW
abfallender Hang mit starkem Auf-
treten des Rippenfarns.

Kristberg B (Ost=2=hinten)
teilweise dichte Moospolster
aus Torfmoosen, anmoorige Be-
dingungen.

Möggers, Buchheimer Tobel, 720 - 740 m

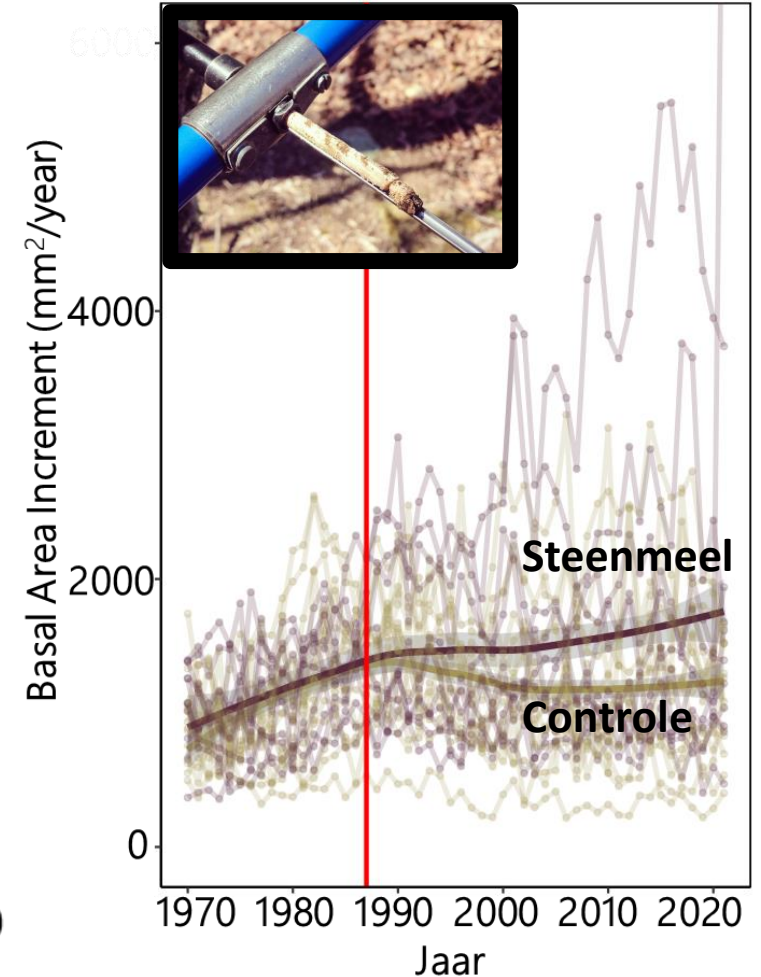
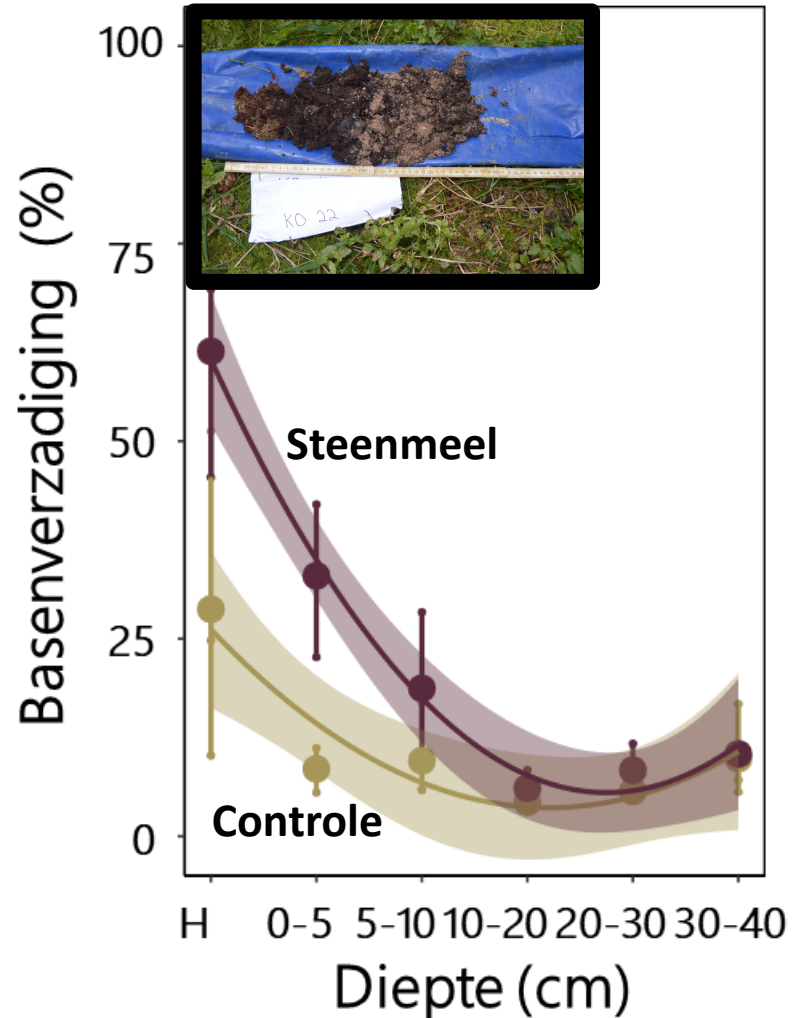
Labkraut-Tannenwald (Galio-Abietetum)

Applikation des Gesteinsmehles am 18. Okt. 1988
nach Abschluß der Erhebung des Ist-Zustandes am
Ende des ersten Untersuchungsjahres.

Resultaat 35 jaar na toedienen van steenmeel

- Bodem pH gestegen (3.0 → 3.2 in top bodem)
- Basenverzadiging gestegen (10% → 30% in top bodem)
- Biodiversiteit licht gestegen (20% meer soorten)
- Vitaliteit bomen gestegen
- Betere groei van bomen

Stappenplan steenmeel: wanneer WEL OF NIET?

Hoe bepalen we dan nu al of we steenmeel toepassen?

Op terreinen waarvan we zeggen dat het “no regret” is
EN

waarvoor bewezen is dat het positief werkt.

Maar ook daar voorzichtig

EN

ALTIJD in combinatie met monitoring

Steenmeel stappenplan

1) Gebiedsanalyse: Op welke percelen mogelijk steenmeel ?

2) Chemische analyse: is steenmeel nodig

Onderzoek naar welk type en hoeveelheid steenmeel is nodig

3) Planning op perceelniveau

4) Uitvoeringsplan

1) Gebiedsanalyse: Soorten, bodem en Landschap

- Waar zit hoge **biodiversiteit**, waar verlies?
- Wat is de **vitaliteit** van de vegetatie, eikensterfte ?
- **Bureaustudie** naar de ligging in Landschap
  - Bodemtype
  - Grondwatertrap
  - Hoogtekaart
  - Historisch gebruik (oude landbouw)
- **Veldstudie** ter verificatie bureaustudie
  - Boorprofielen
  - Bodemhorizonten, rijkere lagen?
  - Meet veld pH
- **Altijd uitgesloten: Dynamisch stuifzand, Veen en Waardevolle humuslagen**

2) Chemische analyse

Uit de veldstudie volgen de locaties voor chemische analyse

Bodemchemie in de topbodem (0-30 cm) en diepere bodem (120 cm)

→ meten **verzuring (pH) en buffering (basenverzadiging)**

Harde drempels voor topbodem

Indien $\text{pH} < 3$ en basenverzadiging $< 5\%$

→ Ecosysteem is heel sterk verzuurd en steenmeel kan oplossing zijn

Optioneel ook **bladchemie meten**

Er zijn referentiewaarden voor Ca, Mg, K, N en P

2) Chemische analyse

→ Advies steenmeel/kalk per perceel

→ Advies over hoeveelheid en type steenmeel

Toont je bodem- en bladchemie aan dat er bepaalde gebreken zijn

Soilfeed is relatief K rijk

Eifelgold is relatief P rijk

Vulkamin is relatief K en Mg rijk

Steenmeel stappenplan

1) Gebiedsanalyse: Op welke percelen mogelijk steenmeel ?

2) Chemische analyse: is steenmeel nodig

Onderzoek naar welk type en hoeveelheid steenmeel is gaande

3) Planning op perceelniveau

3) Planning op perceelniveau

No-regret maatregel op voormalige heide met grove den en/of zomereik

Start situatie bodem pH 3-3.1 en basenverzadiging: 1-10%

Doel herstelde bodem: pH 3.1- 3.5 en basenverzadiging 10-30%

3) Planning op perceelniveau

MAAR

Kijk landschappelijk: biodiversiteit is (ook) het resultaat van de aanwezigheid van **divers** landschap

Het arme, zure milieu heeft ook waarde

→ Dus **niet ALLES besteenmelen.**

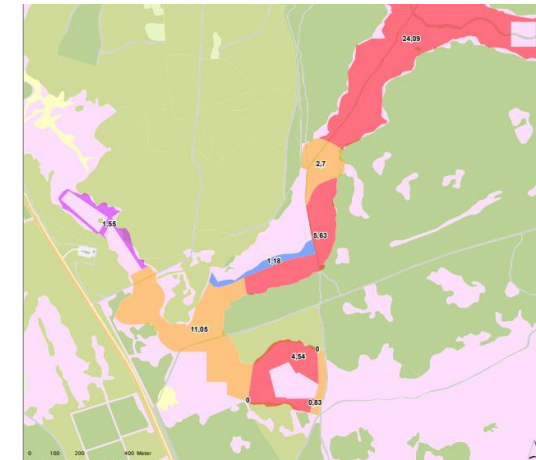
Denk aan bijvoorbeeld 10-20% van een gebied

Monitoring

Inrichten van permanente monitoringsvlakken

- Bladchemie
- Bodemchemie
- Vegetatieontwikkeling
- Bodemfauna
- Paddenstoelen
- Schimmels en Bacteriën
- Broedsucces vogels
- ...

A young tree trunk is the central focus, wrapped in a metal collar. The background is a blurred forest floor covered in dry pine needles and some green plants. The text is overlaid on the image.

Bosbeheer en groeiplaats(verandering)

Robrecht Van Der Bauwhede & Ellen Desie

KU LEUVEN